

מס' 510

351.1 א.א.ק.י

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
JERUSALEM

משרד החוץ
ירושלים

המחלקה לתפוצות

ירושלים, כ"ד בסיון תשמ"ד
24 ביוני 1984

0020 מר יוסף גוברין
מנהל אידופה ג'
משרד החוץ

אל : ראשי הנציגויות
האחרים לנושא היהודי
מאת: מנהל תפוצות

הנדון: סקירה על יהודי אתיופיה

1. הנני מעביר בזה לידיעתכם סקירה כללית קצרה על יהודי אתיופיה הדנה בהיבטים השונים הכרוכים בנושא זה: המלוד ההסטורי, בעית הקהילה היהודית באתיופיה של היום ומאמצי ההצלה והקליטה בארץ.
2. ברור שבגלל אופי הנושא - איננו יכולים, לצערנו, להעלות בכתב את כל הפרטים שבידינו - וזו גם מגבלה מכבידה מבחינה הסברתית. אולם אני בטוח שתגלו הבנה לנסבות מיוחדות אלו.
3. תוכלו להשתמש בנתונים בסקירה זו לצרכי הסברה - בהתאם לשקולכם-בחוגים יהודיים ולא-יהודיים.
4. הסקירה נערכה ע"י דני קוטנר, צוער מחלקתנו, אשר בתקופת עבודתו אצלנו ליווה את פעילותנו בענין יהודי אתיופיה מהבטיה השונים, היה מעורה במגעיו עם הגורמים השונים הפועלים בנושא בישראל ואשר תודתנו שלוה לו על מאמציו.

ב ב ר כ ה
משה גלבוץ

העתק: מנכ"ל
מנהלי אגפים ומחלקות
מר י.בן אהרון, יועץ מדיני לרוה"מ ושה"ח

המחלקה לתפוצות

יהודי אתיופיה - סקירה כללית

1. רקע היסטורי: יש מסורות רבות המסבירות את מקורם של יהודי אתיופיה (המכונים "פלאשים" - זרים - עיי אתיופיים). יש הטוענים שהם צאצאי יהודים שהגיעו למקום בימי שלמה המלך, אחרים גורסים כי הם יורשיהם של שבטים מקומיים שהחגירו בהשפעת הישוב היהודי של מצרים-עלית, הרבנים הראשיים פסקו ב-4-1973 שיהודי אתיופיה מקורם בשבט דן.

לפלאשים היתה ממלכה אוטונומית בתוך האמפריה האתיופית הנוצרית עד למאה ה-17. עם אובדן העצמאות הם הפכו למיעוט עני ובזוי.

ידיעות על קיומם החלו להגיע למערב מסוף המאה ה-18, ואז נאמד מספרם בכרבע מליון נפש. הקהילה היהודית באתיופיה עוררה במהלך המאה ה-19 עניינם של מספר מדענים וחוקרים ואף של ארגונים שעניינם בהפצת הדת הנוצרית. רק בשנות ה-1860 עשו ארגונים יהודיים נסיונות ראשונים ליצור קשר עם בני קהילה מבודדת זאת. מאז פעלו מספר ארגונים יהודיים למען שיפור תנאי החיים של היהודים האתיופיים ולמען הידוק קשריהם עם העולם היהודי כולו.

2. מסורת ואורח חיים: יהודי אתיופיה היו מנותקים מהזרם העיקרי של התפתחות המסורת היהודית לאחר חורבן בית שני. יחד עם זאת הם שמרו על זהותם היהודית, שמוצאת ביטוי עד היום במילויים הקפדני אחר מצוות התורה, ובמיוחד על כשרות ושבת, ועל רצונם העז לעלות לישראל. הם קוראים מספר תורה כתוב בשפת הגעז (שפה דרום-שמית עתיקה), הידועה לכוהנים, ובכפריהם יש בדרך כלל בית כנסת.

בשבת אין עושים מלאכה ולא מדליקים אש. ליהודי אתיופיה יש חגים ומועדים, בחלקם דומים לאלה הנהוגים בשאר העולם היהודי. הם שומרים על דיני טהרה מיוחדים. לפני מספר שנים היו באתיופיה יותר מ-25,000 יהודים, אך מספרם ירד בגלל בריחתם של אלפים מעבר לגבול, בגלל מלחמת האזרחים המתנהלת באזורי מגוריהם, ועלייתם של חלק ניכר מהם לישראל. באתיופיה אורח חייהם לא השתנה רבות במאות השנים האחרונות, והינו דומה לזה של שכניהם הלא-יהודים, המתייחסים אל היהודים בחשדנות ויש גם כאלה המפגינים עויינות. מבחינה חיצונית דומים היהודים לרוב האוכלוסייה.

יש לזכור שאתיופיה הינה מדינה ענייה ביותר ויהודי אתיופיה שותפים לגורלה הקשה של רוב האוכלוסייה הכפרית העניה ולעיתים רעבה. ההכנסה הממוצעת לגולגולת במדינה מגיעה לכ-100\$ לשנה בלבד ותוחלת החיים הינה 36 שנים.

3. המשטר האתיופי והיהודים: המשטר המרקסיסטי הנוכחי מתייחס בשלילה לכל הדתות, מיעוטים דתיים כמו פרוטסטנטים, קתולים וכמובן גם יהודים הם הקורבנות העיקריים של מדיניות אנטי-דתית. המשטר שואף לסטנדרטיזציה וחילון של החנוך - ברוחו. לפיכך קיים איסור לימוד השפה העברית ואפילו סגרו ביתי כנסת לפני מספר שנים. העדר אפשרות לטפח את המסורת והחנוך היהודיים הינו סכנה הרובצת על הקהילה וצערירה כיום.

השלטון הנוכחי ממשיך ביתר חומרה את המדיניות שהיתה קיימת גם לפני המהפכה, לפיה שוללים זכות ההגירה ומדכאים בכוח הביטויים של יחודיות תרבותית של הקבוצות האטניות השונות, מתוך חשש פן יוחמרו המגמות הבדלניות המאיימות על אחדות המדינה. השלטון מתייחס לכל נסיון של בריחה כבגידה ומטיל עונשים כבדים על אלה שנתפסים.

יצויין שמזה שנתיים רכך השלטון האתיופי במקצת את יחסו כלפי היהודים. ההגירה ולימוד עברית אסורים, אך בתי כנסת נפתחו מחדש והתאפשרו שורה של ביקורים על ידי גורמים וארגונים יהודים ובודדים ואף ישראלים, בידיעת השלטונות. יצויין גם שאין אפליה רשמית נגד היהודים - הם קבלו כתוצאה מהרפורמה האגררית קרקעות - אך היחס אליהם כמעוט יהודי שזקתו לישראל - שלילי בקרב חוגים נכרים.

4. עולי אתיופיה בישראל: עלייתם של יהודי אתיופיה התאפשרה עם החלת "חוק השבות" עליהם בשנת 1975. צעד זה עוכב עד אז בגלל ויכוחים ומחלוקת בקשר ליהדותם אך ב-1975 הכריע הרש"צ הרב הראשי עובדיה יוסף שיהודי אתיופיה הינם צאצאי שבט דן ולכן הם יהודים. גם הרב הראשי האשכנזי שלמה גורן סמך ידו על גישה זאת. העולים מאתיופיה, בגלל נתוקם המשמעותי מהיהדות והעולם היהודי משך מאות שנים צריכים רק "לחדש יהדותם" ע"י טקס סמלי לגברים (שכן הם כבר נימולים). טקס זה מתבצע תוך ימים לאחר הגעתם ארצה ואיננו מהווה טקס גיור.

5. קליטת יהודי אתיופיה: אודות למאמצים האדירים שהשקיעה מדינת ישראל להעלת יהדות אתיופיה, גרים כיום בארץ יותר מ-6000 עולים ממדינה זאת. מהם כ-4500 עדין שוהים במרכזי קליטה. התנאים הקשים של הגעתם, והרקע ההשכלתי והתרבותי של עולים אלה מעמידה אתגר רציני ביותר בפני המוסדות המטפלים בהם ובפני החברה הישראלית בכלל.

רוב העולים שהגיעו עד לפני שנה לערך - לא ידעו קרוא וכתוב ולא היו רגילים למושגי יסוד ולמנהגים אשר הינם מבחינת מובנים מאליהם בחברה שלנו. העולים המגיעים לאחרונה הינם בעלי רמת השכלה גבוהה יותר.

על מנת להתמודד עם התנאים המיוחדים של עולי אתיופיה, נערכה תוכנית מיוחדת. בתקופת ההסתגלות הראשונה בחודשיים הראשונים אחרי עלייתם הם מקבלים טיפול רפואי, נחים ממסעותיהם, מחפשים מידע על קרוביהם מהם נפרדו בעבר, ובעזרת צוות של מדריכים - מתורגמנים ושל "סומכות" מתחילים לקבל מושגים ראשוניים על החיים בישראל.

לאחר חודשיים אלה מתחילים העולים ללמוד לא רק השפה העברית, אלא גם חשבון, "העשרה אינסטרומנטלית" ויהדות. התכנית נמשכת עד כה 8 חודשים אך מוארכת עכשו עוד חודשיים. רוב העולים למדו באולפנים אלה לראשונה קריאה וכתובה. הם משגים שליטה בשפה המאפשרת להם להסתדר בחיי היום יום. מופעלות כיום כ-70 כיתות ב-17 מרכזי קליטה בהן לומדים כאלף תלמידים מבוגרים - ועוד היד נטויה.

בתקופה זאת לומדים העולים גם לנהל משק בית, לערוך קניות, לשמור על הרגלי נקיון, להשתמש במכשירי בית ועוד. משתדלים גם לפתור בעיות אישיות הקשורות לשינוי תפקוד אישי במסגרת המשפחה והחברה.

המדיניות הקיימת היא להקנות לעולים את הרגליה של החברה הישראלית והמנהגים הדתיים המקובלים בקרבה, תוך נסיון לשמור במידת האפשר את מורשתם התרבותית המיוחדת. השהיה במרכז הקליטה נמשכת כשנה (אם כי יש עולים אשר שוהים בהם תקופות ארוכות יותר), ואז הם עוברים למגורי קבע ברחבי המדינה לשלב של אנטגרציה בסביבה. אנשי המוסדות הקולטים עורכים לפני הגעתם לשכונתם החדשה פעולות הכנה בקרב האוכלוסיה הקולטת, כגון: פגישות עם ועדי בתים, ועדי שכונות, מנהלי מקומות עבודה, צוותי מתנסים וכו'. בשלב זה מוצא חלק מהילדים מהמסגרת הקבוצתית של העדה אל המסגרות הפנימיות של עלית הנוער, אשר קולטת גם ילדים שהגיעו ללא הוריהם. עלית הנוער קולטת נערים עד סיום לימודיהם (הם מהווים עתה כ-10% מכלל העולים). הנערים שלומדים בכפרי נוער דתיים אלה נקלטים בדרכי בהצלחה. עם תום לימודיהם התיכוניים מתגייסים העולים הצעירים לשרות בצה"ל שם משרתים בצורה משביעה רצון ויש ביניהם המצטינים בשרות. עולים בעלי כשרון ורצון מקבלים עידוד ותמיכה על מנת לאפשר להם לסיים לימודיהם, תיכוניים או גבוהים. ישנם כיום עשרות עולים אתיופים במוסדות להשכלה גבוהה. משרד העבודה והרווחה מקיים מסגרות להכשרה מקצועית על מנת לאפשר לעולים לתת ביטוי לפוטנציאל שלהם. יש לציין את המוטיבציה החיובית השוררת בקרב עולי אתיופיה הצעירים - ללמוד ולהתקדם.

במסגרת החיפוש אחרי דרכים שונות לקלוט עליה זאת נעשים מאמצים להקים מושב עולי אתיופיה.

הפעילות הצבורית למען יהודי אתיופיה בארץ, שמוצאת ביטוי למשל בדיונים בנושא הנערכים בוועדת העליה והקליטה של הכנסת, קבלה דחיפה עם הקמתה, לפני מספר חודשים, של "המועצה הלאומית למען יהודי אתיופיה", בראשותם של ח"כ תמר אשל, הגב' יעל רום ורחמים אלעזר - עולה ותיק מאתיופיה. אחד מחבריה הוא הרב הדני, רבם של עולי אתיופיה. נשיא המועצה הוא דר' בוגלו, זקן העדה ואחד מראשוני העולים מאתיופיה והפעילים למענה. קליטת הפלאשים מצאה ביטוי נוסף גם בהשתתפותם בטקסים ממלכתיים מרכזיים. השנה ביום השואה הדליק עולה. משואה בטקס ממלכתי מרכזי במעמד נשיא המדינה, וביום העצמאות הדליק עולה אתיופי אחר משואה בשם עולי אתיופיה בטקס הממלכתי לפתיחת ארועי החג בהר הרצל, במעמד רה"מ יו"ר הכנסת והרמטכ"ל.

יש להזכיר גם ערב ההזדהות עם יהודי אתיופיה שנערך ב-3/6 בקיבוץ יפעת בהשתתפות אנשי צבור, אמנים ישראלים מהשורה הראשונה, להקה צבאית, תזמורת נוער ועוד, שהופיעו בהתנדבות בפני קהל של מאות עולים מאתיופיה ומוזמנים אחרים.

6. פעילות ציבורית למען יהודי אתיופיה: לא ניתן להתעלם מהפעילות הביקורתית שמתנהלת נגד המדינה והסוכנות היהודית גם לאחר שיהודי אתיופיה קבלו הכרה רשמית והמאמצים הרבים הנעשים - תוך סיכון רב - להצלחתם ולקליטתם בארץ. הבקורת מושמעת כלפי יחסה של ישראל ופעילותה למען יהודי אתיופיה ומוצאת ביטוי קיצוני כאשר המדינה ומוסדותיה מואשמים בגלוי בכלי התקשורת ובפומבי בגישה גזענית, אדישות/זבחוטר רצון לסייע ליהדות זאת. דוברי ארגונים קיצוניים, בעקר בארה"ב וקנדה, ממשיכים בביקורתם חרף ההצלחות המרשימות בתחום העליה והקליטה. ארגון יהודי אחד בארה"ב לא נרתע אפילו מביצוע פעולות עצמאיות להצלת היהודים האתיופים, פעולות אשר סיכנו ומסכנות את פעולת ההצלה העקרית והרצינית המתנהלת בתנאים קשים ובמדינות עויינות לישראל. ברור שהטחת האשמות על ישראל הן בקהילות היהודיות והן בכלי התקשורת הבינ"ל-מזיקות לפעולות ההצלה ולדימויה של המדינה בקרב חוגים יהודים ולא יהודים שאינם מכירים את מורכבות הבעיה ואופי האתגר בשטח.

יש צורך להתמודד עם אתגר זה, שכן גורמים אלה מכרסמים באמינותה של ישראל ובעוונתם את המציאות - מאירים באור שלילי מאמציה של ישראל ופוגעים בפעולות ההצלה.

לסיכום: בעיות של יהודי אתיופיה, העלאתם וקליטתם מעמידה אתגרים שלא היו כדוגמתם בעליות הקודמות. מדינת ישראל עושה כל המאמצים האפשריים על מנת להעלות יהדות זאת וכמו כן שואבת מנסיונה בקליטת עולים בעבר על מנת להתגבר על הקשיים הקיימים ולהבטיח קליטתם המוצלחת. חשוב שהציבור היהודי ובמידת הצורך הלא יהודי יהיה מודע לכך שישראל פועלת ומקדישה מאמצים בנושא זה מתוך דאגה ליהודי אתיופיה ורצונה להעלות כולם לישראל כחלק מתהליך קבוע הגלוי, שהוא יעדה המרכזי והייחודי של המדינה.